

Zakariás Erzsébet

ÚTMENTI KERESZTEK BARÓTON

Az utóbbi két évben (1991-1993) megszorodtak a keresztek Barót határában. A 89-es romániai fordulat utáni változások közé tartozik az a tény is, hogy lehetővé vált a vallásgyakorlás tárgyi jeleinek a megerősítése, s ezek egyikeként lehetővé vált az útszéli keresztek újraállításuk is.

Barót határában 7 kereszt talált helyet: a határhídi, a középvíz utcai, az orotváni, a bakkszegi, a Keresztútnál lévő, az olaszteleki úti (a Nagy Ferenc keresztfája) és a Száldobosi Keresztút mellett lévő.

Mit jelentenek számunkra ezek a keresztek és mit a baróti katolikus közösség számára? Hogyan jöttek létre — most és elődjeik a múltban —, milyen szerepük volt a korabeli közösség életében és mi a szerepük ma?

1. A település történetéről

Barót, Erdővidék központja ma közel 7000 lakost számláló bányászvároska. Ebből 2415 fő katolikus. Többnyire olyan ősi baróti lakosok leszármazottai, akik a reformációs hullámok közepette is megmaradtak hitükben. "Barót lakosai vallásra nézve azon idő óta, hogy a székelyek a keresztény hitre tértek, római katolikusok" — írja Veszely Károly 1868-ban a baróti plebániáról írott könyvében. Az ő összeírásai alapján Baróton 1821-ben 1508 lakosból 1304 római katolikus, (tehát 86 %), 99 görög katolikus, 58 nem egyesült, 44 helvét hitvallású és 3 unitárius. De már 500 évvel előtte is, a XIV.század elején, az 1332-34-es pápai tizedjegyzékek szerint Barót tekintélyes katolikus egyházközség volt.

Veszely könyvében megtaláljuk a katolikusok által ma is emlegetett Nagy Baróti Kata, a "hőslelkű nő" történetét, akit mint az ősi katolikus vallás megtartóját őriz az emlékezet, mert az 1560-as években a "nemkatolikus biztosok és hitszónokok jöveletekor" összehívta a baróti asszonyokat, akik dorongokat és nyársakat ragadva elállták a templom kapuját a betolakodók előtt. A legenda valószínűleg hiteles, mert a korabeli anyakönyvek tanúsága szerint a Baróti familia azidőtájt a település legelőkelőbb családja volt. Ezt, valamint a helyi lakosok megkülönböztető tiszteletét látszik igazolni az a tény is, hogy a Baróti család több tagját a templomba az oltár elé, továbbá a temetőbe a közepesen álló kereszt mellé temették. Nagy Baróti Kata önfeláldozó hősiességének köszönhetően a protestáns hitszónokok akkor még nem hódíthattak Baróton. A reformáció

tanainak csak fokozatosan nyílt tér a településen, hosszan elhúzódó harc és ellenségeskedések közepette.

Ma a baróti katolikus közösség csak egy sziget a környező protestáns települések között (leszámítva Miklósvár lakosait, akik a Kálnoki grófok uralmának hatására nem váltak protestánsokká). Sőt, már Baróton is a katolikusok több más felekezethez tartozóval élnek együtt.

A keresztetek állításának gesztusa mögött első közelítésben egy külsőségekben való megerősödési szándékot érezhetünk. A külsőségekben való megerősödés kultúrtörténeti tényekkel bizonyíthatóan a közösségek pszichózisából következő természetes reakció veszélyhelyzetek esetén. Az utóbbi években nemcsak a protestáns felekezetek együttesével szemben, de a reformátusok számához viszonyítva is (2800 lélek) nyilvánvalóan kisebbségbe kerültek a katolikusok. A lakosság 34,5 % katolikus, 40 % református, 5,7 % unitárius, kb.1 % baptista, valamint néhány ortodox és jehovista család él itt. A keresztetek újraállítása tehát elsősorban öngazoló megnyilvánulás, az önerő megmutatása. Ezen túl pedig a keresztetek — talán öntudatlanul is — egy ősi katolikus tér újra behatárolói, jelölői.

2. A keresztetek funkciójáról

Elfogadva Mircea Eliade elméletét, a vallásos ember által tapasztalt térbeli inhomogenitásról, úgy vélem, hogy az útmenti keresztetek a helybéliek szent terének “küszöbei”. Határpontok, ahol kezdetét veszti a katolikusok számára nyilvánvaló **szent tér**, a voltaképpen valóságos életterük, amely minőségében ezek által a keresztetek által (is) elválasztódik a **profán** tértől.

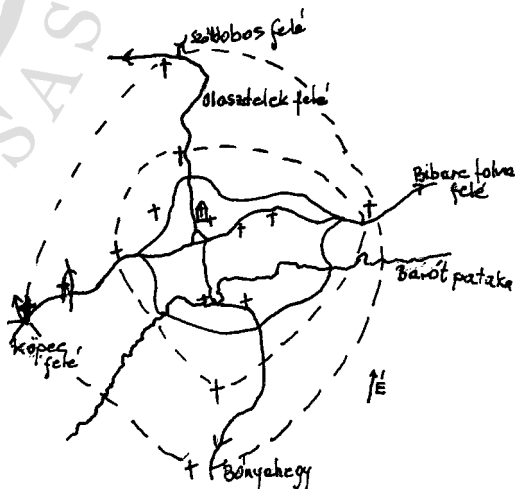
*“Minden szent térhez valamilyen hierophánia kapcsolódik, benne tör át a szentség, amely kozmikus környezetéből meghatározott területet kiemel és minőségileg megváltoztat” — mondja Eliade /1987.24./ Herbert Haag Bibliai Lexikona szerint a szent szó jelentése a héber **kadad**ból származik, amely kultikus értelemben elkülönítést, elhatárolást jelent attól, ami tisztátalan, közönséges, hétköznapi, azaz **profán**. A szent Isten szolgálatára van fenntartva, lefoglalva, félretéve. Az Ószövetségben a szent jelző abszolút értelemben véve csak az Istenre vonatkozik, annak kifejezésére, hogy teremtetlen, azaz öröktől fogva létező és örökkön élő. “A vallástörténetben a szent jelentheti mindazt, amit az ember tisztel, de főképp azokat a hatalmakat, amelyek az élet bármelyik területén megnyilvánulhatnak”- írja Karl Rahner és Herbert Vorgrimler Teológiai Kiszótárában (1980.640.)A szent tér létezése lehetővé teszi, hogy az emberek tájékozódjanak a “kaotikus homogenitásban”, hogy “megállapítsák a világot” és “valóban éljenek”. A valós élet nyilvánvalóan az átmeneti élet, a*

mindennapok történelmi folyamatán kívül létező áhított lét. Valamely hely csak akkor lesz az emberek valós életének a színhelyévé, ha **rendet teremtenek** a kaotikus homogenitásban, tehát ha felszentelik. Ezek az útmenti keresztetek is attól kezdve válnak rendeltetésük igazi hordozóivá, amikor felszentelik őket. A felszentelés során a kereszteteket kivonják a profán térből és az Istennel való kapcsolatkeresés, kapcsolatteremtés sajátos tárgyaivá, helyeivé, alkalmáivá avatják. Eképpen lesznek a **szent tér rituális küszöbeivé**, amelyek különös figyelemben részesülnek. E különös figyelem látható jele a keresztetek virággal való díszítése, amely a környéken lakó asszonyok ki nem mondott kötelességei közé tartozik.

A keresztetek Krisztus szenvedésének és keresztjének vállalását jelentik. Állításuk a szent tér behatárolásán túl az **emlékezés** parancsát hordozza magában, amely emlékezés mindenkoron a **megerősödést**, az **identitás-megőrzést** szolgálja. A keresztállítást, az önerősítő gesztus az IN HOC SIGNO VINCES (Ebben a jelben győzni fogsz) gondolatát ismétli.

3. A keresztetek leírása

A keresztetek elhelyezésének proxemikáját figyelve bizonyos szabályszerűséget állapíthatunk meg. (lásd térkép) A település szakrális közép-pontja (templom) köré csaknem két teljes kört vonhatunk. Az egyiket közvetlenül a település végein elhelyezett keresztetek, a másikat a település tágabb határain, azok jelentős pontjain elhelyezett jelölik. Ezekon kívül lakott területen is találunk további 4 keresztet, amelyek más kategóriába sorolhatók.

A szakrális centrum (1.2. kép) közelében elhelyezett keresztet 1891-ben állíttatta Dobay Józsefné hálaadás céljával. Ez a Deák Dombon található, és mintegy megerősíti a város katolikus centrumának az arcélét. Kőből faragták, erős kőtalapzaton erőteljes kőkereszt áll, nagy, 80-100 cm hosszú korpussszal (3. kép). Egy másik kőalapú kereszt a mai József Attila utca bejáratánál áll, amelyet az utcában lakó néhai Szabó István állíttatott a századfordulón (4. kép). Ez egy fogadalmi kereszt. Az a történet fűződik hozzá, hogy néhai Szabó Úrnapiján a mezőn dolgozott az ökreivel. Az Úr büntetésképpen villámmal sújtotta agyon az egyik ökröt. Ezért engesztelésképpen néhai Szabó e keresztet állíttatta, maga pedig nem járt többé ünnepnap a mezőre. A vasból készült kb. 45-50 cm-es kereszt egy magas kőobeliszken áll, amelyen a következő felirat olvasható:

Utas térj imára
Megváltásod ára
Az érted szenvedő
Szeretett oltára

A vaskeresztre egy 30-35 cm nagyságú ezüstszürke színű korpuszt helyeztek.

Egy másik kereszt a Jancsó Dénes portája előtt áll, kb. 50-60 éves. A család állíttatta, vallásos buzgóságának bizonyosságául (5. kép). Szintén fakereszt áll, talán hasonló időből a Híd utca és a Víz utca találkozásánál. Kakucs Károly háza előtt (6. kép).

Még egy keresztet kell megemlítenünk, amely a lakott területen belül áll, éspedig a régi városközpont helyén, a Középvíz utcai Dózsa téren. Ebből a terecskéből ma is több utca nyílik, tehát ez is utak keresztesződésénél található. Ezt a keresztet 1991-ben állították a környék lakosai (7. kép). Ez a kereszt több szempont szerint is különbözik a többiőtől (lásd táblázat). A többi fakereszt félkör alakú borítóval van védve, ez hegyesen végződik. Az új keresztek közül ez az egyetlen, amelyen korpusz található (kb. 30-35 cm nagyságú). Az összes keresztet közül csak ez néz Nyugatra.

A város határán álló keresztek egy kivételével szintén újak. Ez a kivétel a városból Nyugat felé kivezető úton áll. Előzőleg a Rákos-Ágostonfalva és Köpec felé vezető utak keresztesződéséhez állították, kb. 50-60 évvel ezelőtt, de kb. 20 éve, amikor a környéken az 1848-as szabadságharc emlékére felállítandó emlékmű körüli huzavonák és tisztogatások idejét éljük, a városhoz közelebb költöztették, egy újonnan kialakított útkeresztesződés mellé (Bányaút) (8. kép). (A kereszt-keresztút dependenciája következetes. "Ha keresztút, akkor legyen kereszt" — tartja a plébános úr is). Ezért ez a kereszt nem is tartozik egyik felrajzolható keresztet jelölte kör vonalához sem. A Keresztúthoz a helyére tavaly újat állítottak. Ez egyike a város határának jelentős pontjait jelölő kereszteknek (9. kép). A

továbbiak: Északra a Vargyas-Száldobos-Olasztelek-Barót határának találkozásánál, egy négyes keresztút melletti (10. kép), Keleten a Bibarcfalva felé vezető út mentén a Határhíd melletti (11. kép), Délen pedig a Bányahegyen a Nagyálljban állított kereszt jelzi a tágabb szakrális tér határait. (Ez utóbbi keresztet a köpecbányai munkáskolónia lakói állították.)

„Az egy vaskereszt. Azt nem eszi meg az idő vasfoga” — nyugtázta elégedetten Szabó Dávid István nevű baróti katolikus.

A település közvetlen határában szintén négy keresztet számolhatunk. Nyugaton a bakkszegi kereszt (12. kép), Északnyugaton a kápolna melletti kereszt (13. kép), Északon a Nagy Ferenc keresztje, az Olasztelek felé vezető út kijáratánál (14. kép), Délen pedig az orotváni kereszt (15. kép). Az Orotván nevű határrészben állított kereszt látszólag a mezőben áll. De tudnunk kell, hogy e kereszt elődje a Vízutcáról Köpec felé vezető régi út elejét jelölte.

Az újonnan állított keresztet fából készülték, éppen úgy, mint elődjeik. A világ birtokbavételének jelölésére mind a négy égtáj felé került kereszt a városból kivezető utak mellé. Ez nem véletlen, hiszen ma is, amikor Búzaszentelő vasárnapján kivonul a keresztalja a kápolna mellé, a határba, hogy megáldja a termést a pap, mind a négy égtáj felé megszenteli s megáldja a határt. A négy égtáj az egész teret jelenti, ilyenképpen a kereszt egy holisztikus birtoklási gesztus szimbólumai.

Fontos megjegyeznünk, hogy a kereszték túlnyomó többsége Déltre néz (7 darab). Három Keletre, kettő Északra, és csak egyetlenegy néz Nyugatra. A kápolna melletti keresztnek, bár fából készült, nincs borítója. Ezen sem korpusz, sem virág, sem semmilyen felirat nincs. A Józsa utcai kőalapú keresztben csak a fennebb ismertetett verses intés áll, a központi Deák dombi keresztben az adományozó neve és az adományozás időpontját jelölő évszám áll. A többi keresztben, amelyek mind fából készültek, DICSÉRTESÉK A JÉZUS KRISZTUS felirat áll, általában egy bádoglappra festve. A kereszteteket beborító félkör alakú védősáv szintén bádogból készült. (Kivétel a Dózsa-téri kereszt, amely deszkával, csúcsosan fedett és nincs rajta felirat, csak korpusz). Az új kereszték közül négyen és a régebbi Bányai-úti keresztben csak a fenti felirat áll, két darab további régi és két darab további új keresztben megtalálható a DICSÉRTESÉK A JÉZUS KRISZTUS felirat felett az INRI (Jézus a zsidók királya) rövidítés is.

A régebbi keresztéken általában 30-40 cm nagyságú, vasból készült, ezüst színűre festett korpusz található. A korpuszok alatt a településen belül és a település közvetlen határában levő keresztéken (összesen 8 keresztben) bádogból készült, vagy konzerves dobozból kialakított virágtartó található. Ezek mindegyikében van virág. Öt keresztben van korpusz, az újabbakon egy kivétellel nincs. A korpuszok öntvények, magasságuk 25-40 cm között mozog.

1. kép

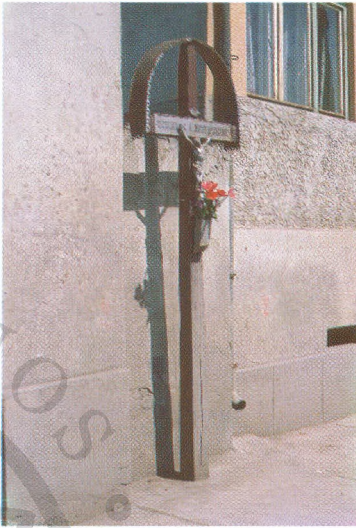
2. kép

3. kép

4. kép

5. kép

6. kép

7. kép

8. kép

9. kép

12. kép

13. kép

10. kép

11. kép

14. kép

15. kép

4. A keresztek pragmatikája

A határbéli keresztek régen a könyörgő körmenetek célpontjai voltak. Áldozócsütörtök előtt 3 napig a keresztjáró napokon a falu lakói csoportosan kijártak a határban felállított keresztekhez, és a Jóisten áldását kérték a termésre és segítséget minden természeti csapás kivédésére.

“Régen a határban lévő keresztek körbejárták keresztjáró napokon. Sátorokat csináltak a keresztek elejébe nyírfaágból s az oltári szentséggel körbejárták a keresztek. Magyar világban a katonák a kardjukat kivonták s úgy tartva vonultak a szentség után. S úgy jöttek az iskolás gyerekek s úgy a felnőttek.”

Búzaszentelő vasárnapján is ki szoktak menni a határba. Régen a keresztalja kiment s imádkoztak bő termésért, vihar ellen, szárazság ellen, égi veszedelmek ellen s a pap megáldotta a határt. Az égtájnak minden irányába szenteltvízzel elszentelte. Ezelőtt a tömjént is használták, most nem használják. A keresztjáró hét után osztán vártuk örökké, hogy eső lesz.” (Hegyes Istvánné Ágoston Teréz, 1928)

Régen Búzaszentelő és az Áldozócsütörtök előtti 3 keresztjáró napon kívül Úrnapiján is volt körmenet a keresztekhez (Szentháromság vasárnapját követő csütörtök). Mostanság Úrnapiján a templom kerítésén belül marad a “körmenet”:

„Úrnapiján a templomkerítésbe maradtunk. Ezelőtt kint voltunk a kereszteknel, de a kommunista időben nem engedélyezték, s most már megörökösödött, hogy a templom kerítésén belül csinálnak négy ótárt. Az ő maga zöd ág, nyírfaág, összehajtogatva sátorszerűségnek. Egy asztalka belé, egy-egy szép szentkép. A szentséggel a pap kivonul a templomból s imádság minden egyes ótárnál.

— *Miért négy oltár van?*

— *A világ négy égtája felé. S így is van. S úgy is van. S úgy mond áldást is, hogy a világ minden iránya felé”* — meséli Szabó Dávid István (1928).

A keresztek visszaállítani fontos volt, mondják a baróti katolikusok, mert az a katolikus község jelképe. *“Arról tudni, hogy ez egy katolikus község”*.

A katolikusok szűkebb életterületet is a szent kereszttel jelölik: házaik tetejére legtöbbször ma is keresztet helyeznek. Az utak menti keresztek, az égi szférával való kommunikáció lehetőségei, alkalmi. Az arra haladók, ha otthon el is mulasztottak imádkozni, levették kalapjukat, keresztet vettek és a Jóisten áldását kérték.

“Magába az ember elmondja: »Édes Jézusom segélj meg« vagy »Adj erőt, egészséget«, vagy éppen: »Imádunk Krisztus és áldunk téged, mert te szent kereszted által megváltottad a világot.” (Szabó Dávid István, 1928).

4. Összegezés

A baróti útmenti keresztokról összegezőképpen a következőket állapíthatjuk meg:

1. A város területén 14 kereszt található. Mindegyik útkeresztveződésnél van, vagy határt jelez. A 7 régi és 7, az utóbbi két évben állíttatott újabb kereszt közül 5 a településen belül, 4 a város közvetlen határában, 5 pedig a város tágabbi határában helyezkedik el. A 7 új kereszt tulajdonképpen visszaállíttatott olyan helyekre, ahol régebben is állt kereszt, csak az idők folyamán elpusztult, a kommunista uralom alatt pedig nem lehetett újat állítani a helyére. Az újonnan állított kereszttekkel tehát egy **ősi szent teret jelöltek** be újra. A kereszttek újraállítása azt jelzi, hogy a katolikus közösségnek szüksége van a szent tér **rituális küszöbeire**, arra a természetfeletti irányába történő nyitásra, amely a rituális küszöbök révén valósulhat meg. A kereszttek a transzcendens szférával való kapcsolat tartás pontjai, lévén, hogy egyéni — esetenként közösségi — szakrális gyakorlat lehetséges színhelyei. Általuk tehát a közösség vallásos identitásának őrzése és erősítése valósul meg. A kereszttek ugyanakkor vallásos magatartási **norma** erejével is hatnak, hisz meglétük az identitás megőrző cselekvésre (imádkozás, keresztvetés) készíteti az előttük elhaladókat.

A városból kivezető 4 út mindegyike kereszttel jelzett. Az útmenti kereszttek két kört vonnak a település közvetlen és tágabb határában a lakott terület köré, mely kör a maga **archetipikusan ősi** mivoltában a katolikus szent teret őrzi.

2. A kommunista uralom vallásellenessége megszüntette a határbeli kereszttekhez fűződő kollektív szertartásokat. Az Áldozocsütörtök előtti három keresztjáró napon, Búzaszentelő vasárnapján és Úrnapiján is a körmenet elvitte az oltári szentséget a kereszttekhez. Ekkor a pap megáldotta a határt, a termést és a természeti csapások elmaradásáért mondott imát. Ma csak Búzaszentelő vasárnapján megy ki a keresztalja a határ egy pontjára, és pedig a templom közelében lévő kápolnához (lásd 11. kép), ahol az egész határra áldást mond.

A csíksomlyói búcsúok az útjukba eső keresztteknél zászlót hajtának és elmondanak egy közös imát. A kereszttek előtt elhaladó katolikusok keresztet vetnek és fohászknak.

A Búzaszentelő vasárnapját és a Pünkösdi Csíksomlyói búcsút kivéve tehát a kereszttek pragmatikája az individualitás szintjére szorult vissza.

3. A kereszttek virággal való díszítése a kereszttek és jelentésük iránti tisztelet egyfajta kifejezése. Általuk egyben a vallásos élet intenzitásáról is képet alkothatunk. A virággal való díszítés egyféleképpen normateremtő is: a hervadt virág a kereszt környékén lakó asszonyokat minősíti. A vi-

rágtartókba az asszonyok felváltva tesznek friss kerti virágot. (Ez értéke-
sebb szemükben, mint a gondozás nélkül nőtt, igénytelen mezei virág.)

4. A keresztek újraállítása az identitáserősítés mellett presztízsteremtő
is. Az új keresztek egy-egy család vagy egy-egy csoport állította vallá-
sos buzgóságának és anyagi tehetőségének bizonyosságául. (Az új keresz-
teket cserefából faragta egy helybéli asztalos, Szövérfi Jenő, sz.1928, a
régebbiről meglévő keresztek mintájára.)

A keresztek nagysága, arányai hasonlóak. Magasságuk kb. 3 m, széles-
ségük 1,20 m. A vízszintes végeket a kereszt csúcsával egy bádogból
készült félkör alakú, a kereszt vastagságával megegyező széles sáv köti
össze, amely védi a fát a csapadéktól.

A baróti katolikusok vallásos életének sok érdekes vonatkozása vár
körüljárásra. A somlyói búcsújárásuk alkalmával az útbaeső református és
katolikus falvak közösségei és a búcsúsok között kialakult viszonyok, a
többi baróti felekezettel való együttélés aspektusai, a Rózsafüzér Társula-
tok működése, stb. De az útmenti keresztek kapcsán elmondottakból kitű-
nik, hogy a baróti katolikus közösség olyan életerős ősi magot jelent a
vidék vallásos képének számbavételekor, amelyről kitüntetett módon kell
beszélünk.

A kereszték	Kora	Alakja	Be van-e kerítve	Korpusz rajta	Anyaga	Írányva	Írás rajta	Virág
Deák dombi	Régi	+	-	+	Kő	D	+	+
Józsa utcai	Régi	+	+	+	kő + vas	É	+	+
Jancsó Dénes portája előtti	Régi	∩	-	+	fa	D	+	+
Kakucs Károly portája előtti	Régi	∩	-	+	fa	É	+	+
Dózsa téri	Új	∩	+	+	fa	Ny	+	+
Bányai	Régi	∩	-	-	fa	K	+	-
Keresztúti	Új	∩	+	-	fa	K	+	-
Száldobosi keresztúti	Új	∩	-	-	fa	D	+	+
Határhídi	Új	∩	-	-	fa	D	+	+
Baksszegi	Új	∩	-	-	fa	D	+	-
A kápolna melletti	Új	+	-	-	fa	D	-	-
Nagy Ferencé	Új	∩	-	-	fa	K	+	+
Orováni	Új	∩	-	-	fa	D	+	-

Irodalom

- Bartha Elek*
1990 A szakrális célú határbeli építmények funkcionális kérdései. Keresztek, szobrok, kápolnák in Ház és Ember 1990/6
- Dobossy László*
1991 Egyházi emlékek a Hangony-völgyben Debrecen
- Eliade, Mircea*
1987 A szent és a profán. A vallási lényegről Bp.
- Haag, Herbert*
1989 Bibliai Lexikon Bp.
- Kese Jenő*
1971 Adatok Barót város történetéhez/kézirat/
- Rahner, K. Vorgrimler, H*
1980 Teológiai Kiszótár Bp.
- Veszely Károly*
1867 A baróti plébánia Brassó
- Visky András*
1993 Mire valók néktek ezek a kövek? (Józs4,7) in Keresztény Szó, IV/4, 15. Kolozsvár

